

SNEŽANA VELJKOVIĆ

Hronika sudske medicine u Beogradu

(Mesto, uloga i značaj sudske medicine kroz nastanak i razvoj Instituta za sudsku medicinu i povezanost sa Medicinskim fakultetom i Univerzitetom u Beogradu, Istorijat, ljudi i događaji 1863–1923–2008)

Medicinski fakultet u Beogradu, Beograd, 2009, 492 str.

Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu je objavio 2009. godine knjigu profesorke Snežane Veljković u okviru edicije „Prilozi za istoriju Medicinskog fakulteta u Beogradu i srpske medicine“. Na blizu 500 stranica teksta knjige izneti su i harmonično ukomponovani brojni istorijski podaci o ličnostima i događajima koji su doprineli nastanku i razvoju sudske medicine u Beogradu. Po prvi put su objavljene mnoge fotografije i prikazani značajni dokumenti čime je potvrđen originalni i enciklopedijski karakter ove knjige. U uvodnoj napomeni autorka ističe da je pronalazak, sređivanje i objavljivanje arhivskog materijala namenjen za „sadašnje i neke buduće generacije studenata medicine i lekara“. Imajući u vidu sadržinu tektova, čini nam se da će ova knjiga koristiti i studentima prava, kojima su, istorijski gledano, predavanja iz Sudske medicine (danas: Pravna medicina) bila prevashodno namenjena.

Knjiga *Hronika sudske medicine u Beogradu* je podeljena na XV poglavlja: I. Nastava i rad iz sudske medicine pre osnivanja Medicinskog fakulteta; II. Osnivanje Zavoda za sudsku medicinu; III. Sudskomedicinska služba za vreme Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata; IV. Nastava i rad iz sudske medicine u međuratnom periodu; V. Institut za sudsku medicinu za vreme okupacije i Drugog svetskog rata; VI. Nastava sudske medicine u posleratnom periodu; VII. Nastava sudske medicine u periodu šezdesetih; VIII. Nastava sudske medicine u periodu od sedamdesetih do devedesetih; IX. Vannastavne

aktivnosti članova Katedre za sudsku medicinu (do devedesetih); X. Nastava sudske medicine posle devedesetih; XI. Vannastavne aktivnosti Instituta za sudsku medicinu posle devedesetih; XII. Nastava sudske medicine na Pravnom fakultetu; XIII. Razvoj sudske medicine u Vojnoj bolnici; XIV. Nastavnici i saradnici Katedre za sudsku medicinu; XV. Bibliografija.

Iz pregleda sadržine može se uočiti da knjiga obuhvata detaljni prikaz hronike o razvoju sudske medicine u Beogradu. Nije moguće, a nije ni uobičajeno prikazati u potankostima knjigu u celini. Stoga, u osvrtu koji sledi pokušaću da iznesem, pre svega sa aspekta istraživača koji se bavi materijom Krivičnog prava, delić interesantnih i korisnih podataka kojima ova knjiga bogato obiluje.

Uvodni deo knjige posvećen je počecima nastave i rada iz oblasti sudske medicine. Posebnu pažnju zavređuje već sam uvodni paragraf u kojem se navodi da je prvi poznati podatak o lekarskoj odgovornosti na našim prostorima naveden u knjizi *Istorija srpskog vojnog saniteta* iz 1925. godine: „U štatutu grbaljskome, za koji se drži da potiče iz godine 1427, glase propisi o odnosima između lekara i bolesnika ovako: Čl. 102. Koji bolesnik umre ispod ruke lekara, da ga nema kuća mrtvoga ni najmanje krvničiti, nego platiti negu i lekariju. Čl. 103. Da ne bi ranjenik ostavio krv na lekara koji valja da mu reže rane, ili vrti glavu, sudimo da lekar, koji bi se pozvao da liječi, dade u ruku ranjenika britvu, kojom hoće da siječe ranu, a ranjenik onda lekaru, i tim da osvjedoči da

mi je prost njegov život, ako bi umro.“ Ovaj istorijski podatak potvrđuje zašto je nastanak i razvoj sudske medicine direktno vezan upravo za nastanak Pravnog fakulteta. Naime, nastava sudske medicine za studente prava redovno se održavala decenijama pre osnivanja Univerziteta i Medicinskog fakulteta u Beogradu i to u okviru Pravnog odeljeka Liceja u Kragujevcu od 1841. godine, a nastavila se 1863. godine formiranjem Pravnog fakulteta Velike škole u Beogradu. Nastava iz sudske medicine, prema članu 8. tadašnjeg Zakona o ustrojstvu Velike škole (Akademije), se odvijala zajedno sa predmetima: rimsko pravo, građanski zakonik, građanski sudski postupak, kriminalni zakonik, kriminalni sudski postupak, trgovački zakon, administrativno pravo, javno pravo Srbije i međunarodno pravo. Prvi nastavnici sudske medicine za pravnike bili su lekari dr Ćim Medović [1815–1883], dr Milan Jovanović – Morski [1834–1896] i dr Milan Jovanović – Batut [1847–1940], a prvi udžbenik sudske medicine predstavljaju umnožena predavanja dr A. Medovića iz 1865. godine pod nazivom *Sudska medicina za pravnike*. To je ujedno bio i prvi udžbenik medicine, bez obzira što je izdat za potrebe Pravnog fakulteta. Pored ovog udžbenika u narednim godinama objavljeni su i drugi stručni udžbenici: *Sudska medicina za sudske, policajne i sanitetske zvaničnike, za advokate i ostale pravnike* (A. Medović, iz 1866. godine), *Manual srpskog lekarstva za pravnike* (M. Jovanović – Morski, iz 1867. godine), *Sanitetska policija prema načelima pravne države*, (A. Medović, iz 1871. godine), *Sudska medicina* (Milan Jovanović – Batut, iz 1896. godine), *Pravilnik za vršenje sudskih sekcija* (Eduard Mihel, iz 1898. godine – na kome i danas počivaju obdukciona tehnika, oblik i struktura obdukcionog zapisnika) i drugi. Pored prikaza razvoja nastave iz sudske medicine autorka, u ovom delu knjige, govori pored ostalog i o prvom sanitetskom zakonu, prvim lekarima, prvoj apoteci, prvoj bolnici, osnivanju toksikološke laboratorije, kao i o prvoj poznatoj obdukciji koja datira iz 1839. godine, a reč je o obdukciji kneza Milana Obrenovića. Ovakav

prikaz otkriva mnogobrojne prioritete kojima je tadašnja Srbija težila u cilju da dostigne tekovine savremenih društava. Primera radi pomenimo da je Srbija već 30. marta 1881. godine donela Zakon o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnog zdravlja koji je bio jedan o najnaprednijih sanitetskih zakona u to vreme u Evropi.

Drugi deo knjige posvećen je prikazu događaja koji su sledili osnivanju Zavoda za sudsku medicinu. Naime, njegovo osnivanje vezano je za rad dva lekara prosekture Opšte državne bolnice u Beogradu – dr Eduarda Mihela i dr Milovana Milovanovića. Posebnu pažnju autorka posvećuje pravnoj regulativi tog doba uz citiranje mnogih zakonskih odredbi kojima su bila propisana pravila sanitetske struke. Ipak, Balkanski ratovi i Prvi svetski rat, prikazani u trećem delu knjige, su bitno uticali da proces osnivanja Zavoda bude otežan. Takođe, nastava je na Univerzitetu u Beogradu, u čijem sastavu su i dalje bili Filozofski, Pravni i Tehnički fakultet, bila obustavljena u periodu od 1913. do 1919. godine.

Autorka se u četvrtom poglavlju vraća temi nastave i rada iz sudske medicine. Ovaj put početak nastave iz sudske medicine, u periodu posle Prvog i do početka Drugog svetskog rata, vezan je za razvoj Medicinskog fakulteta u Beogradu (osnovan 1920. godine), a nadovezuje se na obdukcioni rad prosekture Opšte državne bolnice. 25. jun 1923. godine obeležava zvanični početak rada Sudskomedicinskog zavoda u Beogradu kada je osnovana Katedra za sudsku medicinu na Medicinskom fakultetu. Upravnik i osnivač Zavoda bio je dr Milovan Milovanović po kome danas Institut za sudsku medicinu nosi naziv. Zavod je raspolagao izuzetno bogatom stručnom bibliotekom i, kako ističe autorka, apsolutno svom sudskomedicinskom literaturom iz evropskih univerzitetskih centara od kraja XIX veka do kraja četvrtre decenije XX veka. Prof. dr M. Milovanović je bio i prvi profesor sudske medicine na Medicinskom fakultetu u Beogradu, ali i honorarni profesor na Pravnom fakultetu. Od letnjeg semestra školske 1936/37. godine prof. dr M. Milovanović predaje kao honorarni profesor

posebno sudsku medicinu „za doktorande krivično pravne grupe“, dok je nastavu za studente prava obavljao Miodrag Bučić kao honorarni nastavnik na Pravnom fakultetu. Posebna pažnja se u ovom poglavlju posvećuje pristupnom predavanju profesora Milovanovića iz 1924. godine održano za studente medicine, a koje je kasnije i objavljeno u vodećem pravnom časopisu *Arhiv za pravne i društvene nauke* pod nazivom *Značaj sudske medicine*. Citirajući pojedine delove ovog članka autorka ističe da ovaj rad „predstavlja autentičan prikaz zdravstvenog, zakonodavnog i pravosudnog sistema u Srbiji u prvoj trećini dvadesetog veka, polja na kojima će profesor Milovanović udariti temelje sudskomedicinskog rada.“ Najznačajniji udžbenici sudske medicine iz ovog perioda predstavljaju: *Sudska medicina, opšti deo, udžbenik za medicinare i pravnike* napisan i objavljen u dva dela 1926. i 1931. godine i *Sudsko-medicinsko veštačenje* iz 1938. godine. Autor oba udžbenika je bio prof. dr M. Milovanović.

U sledeća dva poglavlja pažnja se poklanja položaju i radu Instituta za sudsku medicinu za vreme i nakon prestanka Drugog svetskog rata. Originalnim prikazom obdukcionijskih zapisnika za svaku ratnu godinu autorka oslikava vreme okupacije u Beogradu. Primećuje se da je zabeležen veliki broj smrtnih slučajeva ne samo kao posledica rata nego i političkih promena koje su se istovremeno odigravale u zemlji. Kako je za vreme okupacije nastava na Medicinskom fakultetu bila obustavljena, Sudskomedicinski zavod je od 1941. do 1944. godine radio uglavnom u okviru prosekture Opšte državne bolnice, da bi od 1945. godine ponovo nastavio sa radom u okviru Medicinskog fakulteta. Naredne, 1946. godine izabran je drugi nastavnik za predmet sudska medicina dr Julijana Bogičević kao docent na Katedri za sudsku medicinu koja zajedno sa Rusomirom Đorđevićem (predavač), i tri asistenta Milenom Oprijanom, Momčilom Vasilicom i Dobrivojem Jokanovićem obavlja nastavu iz sudske medicine u posleratnom periodu. Univerzitet u Novom Sadu osnovan je 1960. godine, a na predlog Instituta specijalista

sudske medicine dr Miroslav Šovljanski je postavljen za profesora na novonastalom Medicinskom fakultetu. U ovom delu knjige posebnu pažnju nam je privukao naslov *Jedan slučaj iz sudskomedicinske prakse* u kome se opisuje slučaj trostrukog ubistva kao „sam po sebi redak i neobičan na našim prostorima“ ističe autor.

Sedmi deo knjige analizira nastavne aktivnosti iz sudske medicine u periodu šesdesetih godina XX veka. Posebnu pažnju zavređuje problem trovanja u ovom periodu. Prema zvaničnim podacima za samo tri godine (1958–1961) zabeležena su smrtna trovanja organofosfatima, zatim nesmrtna trovanja u menzama, industrijskim pogonima i poljoprivrednim dobrima, dok su u porastu bila samoubilačka trovanja. Posebno je interesantno da je trend porasta trovanjem bio isti u svim republikama tadašnje Federativne Narodne Republike Jugoslavije. U pogledu sudskomedicinskog veštačenja vredno je pomena da je od 1949/1950. godine Sudskomedicinski odbor Medicinskog fakulteta postalo redovno arbitražno telo trećestepenog sudskomedicinskog veštačenja, a da je zbog velikog broja predmeta iz oblasti sudske psihijatrije od 1966. godine podeljen u dve komisije: Sudskomedicinski odbor i Sudskopsihijatrijski odbor. Odbor je radio prema Zakonu o krivičnom postupku.

Nastava sudske medicine i vannastavne aktivnosti Katedre za sudsku medicinu u periodu od sedamdesetih do devedesetih su centralne teme osmog i devetog poglavlja knjige. Autorka svojim jasnim i zanimljivim stilom prikazuje kako se dalje odvijala organizacija nastave i promene kolektiva na Institutu za sudsku medicinu, zatim govori o početku nastave sudske medicine u Kragujevcu od 1985. godine, Statutu Medicinskog fakulteta iz 1987. godine i o svim drugim pitanjima značajnim za život Instituta u ovom periodu. Za čitaoca će svakako posebno biti interesantni slučajevi iz prakse kojima autorka upotpunjuje sliku ove etape u razvoju sudske medicine. Autorka objašnjava utvrđivanje neimovinske štete ili materijalne naknade za bol u slučaju trovanja hranom

devedeset četvero radnika u jednom restoranu na Novom Beogradu. Zatim, navode se poznati primeri iz prakse tog vremena kao što je ubistvo turskog ambasadora 1983. godine, avionska nesreća nad Zagrebom 1976. godine i rudarska nesreća kod Tuzle iz 1990. godine.

Devedesete godine su obeležile jedan od najburnijih istorijskih perioda za našu državu i naš narod. Ratna dešavanja iz tog perioda ostavila su dubok trag i posledice u našem društvu, a samim tim i na razvoj sudske medicine. U desetom poglavlju autorka se bavi pre svega pitanjima odvijanja nastave na Katedri za sudsku medicinu devedesetih godina, da bi u jedanaestom poglavlju prikazala originalne obdukcione izveštaje u preko trideset najinteresantnijih i najintigrantnijih slučajeva koji su obeležili ovaj vremenski period: otvaranje hercegovačkih jama, smrt novinarkе Dade Vujasinović, ubistvo policajca, Oluja u Hrvatskoj, smrt demonstranta Predraga Starčevića, Selo Glodani – septembar 1998, selo Račak – januar 1999, NATO bombardovanje Beograda, smrt novinara Slavka Ćuruvije, nestanak i pronalazak Ivana Stambolića, slučaj „Ibarska magistrala“, ubistvo premijera 2003, itd. Vredno je pomena i hvalе da su na poziv Jugoslovenskog komiteta za prikupljanje podataka o izvršenim zločinima protiv čovečnosti i međunarodnog prava pozvani sudskomedicinski veštaci sa Instituta za sudsku medicinu u Beogradu kako bi izvršili preglede zarobljenika iz muslimanskih i hrvatskih logora na teritoriji Bosne i Hercegovine. Pregled 92 logoraša, kao jedan deo ovih ispitivanja, urađenih u toku 1994. i 1995 godine predstavljao je jedini stručni medicinski izveštaj, dokumentovan, sudskomedicinski i statistički obrađen koji je potvrdio postojanje torture u logorima. Ovaj dokument je postao zvanični dokument Ujedinjenih nacija u vidu aneksa pod nazivom *Torture in the camps for Serbs in the former Bosnia and Herzegovina – forensic, medical and psychiatric aspects*. Međusobne stručne veze i komunikacije sudskih lekara bivše Jugoslavije bile su bitno poremećene ratnim dešavanjima što

je dovelo do prestanka rada Udruženja za sudsku medicinu Jugoslavije. Ipak, vrlo brzo nakon prestanka ratnih sukoba ponovo je osnovano Udruženje za sudsku medicinu Jugoslavije, kada su članovi udruženja postali sudski lekari Srbije i Crne Gore, a već 1997. godine organizovan je prvi međunarodni skup u Herceg Novom. Na skupu su prisustvovali sudski medicinari iz Beograda dr Dušan Dunjić i dr Mirjana Miković iz Beograda, dr Vujadin Otašević iz Niša, dr Naum Gutevski iz Skoplja, dr Miodrag Šoć iz Podgorice i dr Miloš Tasić iz Novog Sada (autorka je verovatno omaškom stavila Niš, str. 340). Glavna tema kongresa je bila *Strelne rane*.

U dvanaestom poglavlju autorka se vraća pomenutoj istorijskoj vezi između Pravnog fakulteta i sudske medicine. Ovaj deo rada prati celokupni razvoj predmeta Sudska medicina na Pravnom fakultetu, od osnivanja Pravnog odeluka Liceja u Kragujevcu 1841. godine do današnjih dana. Autorka navodi hronološki podatke o svim profesorima sudske medicine na Pravnom fakultetu u Beogradu, dr Aćim Medović, dr Milan Jovanović – Morski, dr Milan Jovanović – Batut, prof. dr Milovan Milovanović, prof. dr Dušan Jeftić, prof. dr Mihajlo Lukić, prof. dr Jovan Marić, prof. dr Slobodan Kovačević, prof. dr Đorđe Alimpijević i prof. dr Slobodan Savić. Interesantno je pomenuti da nema pouzdanih podataka da li je i ko predavao neposredno posle Drugog svetskog rata sudsku medicinu na Pravnom fakultetu. Pravna medicina je prema trenutno važećem Nastavnom planu i programu osnovnih studija na Pravnom fakultetu u Beogradu jednosemestralni predmet u pravosudnoj nastavnoj grupi i sastoji se iz dva dela: sudska medicina i sudska psihijatrija.

Trinaesti deo knjige prikazuje još jednu dimenziju u razvoju sudske medicine, odnosno sudsku medicinu za vojne lekare. Poglavlje je, kao i prethodna, bogato ilustrovano brojnim fotografijama i originalnim prikazima značajnih dokumenata. Podaci o prvim vojnim bolnicama, prvom udžbeniku sudske medicine za vojne lekare,

izgradnji vojne bolnice, osnivanju Vojno-medicinske akademije 1949. godine kao i osnivanje Zavoda za patologiju i sudsku medicinu samo su neka od tema kojim se posvećuje pažnja u ovom poglavlju.

Najzad, četrnaesti deo knjige sadrži biografske podatke o nastavnicima i saradnicima Katedre za sudsku medicinu, a u završnom petnaestom poglavlju autorka navodi bibliografiju svih objavljenih radova članova Katedre za sudsku medicinu u periodu od školske 1948/49. godine do 2007/2008. godine.

Posao prikazivanja hronologije o razvoju sudske medicine u Beogradu predstavlja plod velikih napora i poduhvat vredan hvale. Knjiga izuzetno bogate sadržine, ilustrovana originalnim prikazima značajnih dokumenata, publikacija i fotografija prikazuje ne samo fakuletski život *stricto sensu* nego i van-nastavne aktivnosti i društvene prilike koje su se odrazile i na razvoj sudske medicine u Beogradu.

Mr Jelena Jovičić